

Tarih & Gelecek Dergisi

Journal of History & Future

Dr.

sezgi__topal@hotmail.com

Sezgin TOPAL MIZRAK

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7113-2105>

Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 08/03/2026 24/03/2026

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1905537>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Batı Anadolu'da Türk Hava Kuvvetleri'nin Denge Stratejisi ve Önemi (1935 -1939)

The Balance Strategy and Importance of the Turkish Air Force in Western Anatolia before the Second World War (1935-1939)

ATIF: MIZRAK, Sezgin Topal, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Batı Anadolu'da Türk Hava Kuvvetleri'nin Denge Stratejisi ve Önemi (1935 -1939)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 12/1 (Mart 2026), s. (1-10).

CITE: MIZRAK, Sezgin Topal, "The Balance Strategy and Importance of the Turkish Air Force in Western Anatolia before the Second World War (1935-1939)", *Journal of History and Future*, 12/1 (March 2026), pp. (1-10).

Öz

İtalya, 1912 yılından itibaren elinde tuttuğu Oniki Ada'yı, 1930'ların ortasından itibaren hızla silahlandırmaya başladı ve Leros Adası'nda büyük bir deniz ve hava üssü kurarak Anadolu kıyılarına çok yakın bir askeri tahkimat oluşturdu. İtalya lideri Mussolini'nin 1934 yılında yaptığı ve İtalya'nın tarihi emellerinin Asya ve Afrika olduğunu belirttiği konuşma, Türkiye tarafından doğrudan tehdit olarak algılandı. İtalya'nın, Akdeniz ve Oniki Ada üzerinden artan revizyonist tehditleri, Türkiye'nin savunma doktrininde Batı Anadolu'nun güvenliğini birincil stratejik öncelik haline getirdi. Bu durum, Türk Hava Kuvvetleri'ni olası bir İtalyan saldırısına karşı Batı Anadolu'da modern bir hava gücü sağlama ve dengeleyici bir strateji izlemeye zorladı.

Makalenin temel amacı, 1935-1939 yılları arasında Türk Hava Kuvvetleri'nin Batı Anadolu'daki savunma kapasitesini artırmak adına izlediği çok yönlü tedarik politikasını değerlendirmektir. Çalışmada, Türkiye'nin uçak alımlarında İngiltere, Fransa, ABD ve Almanya gibi farklı ülkeler arasında kurduğu denge mekanizması ve tek bir odağa bağımlı kalmadan yürüttüğü stratejik hamleler incelenerek, Türk hava stratejisinin önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Batı Anadolu, Denge Stratejisi, Hava Savunması, İkinci Dünya Savaşı, Türk Hava Kuvvetleri.

Abstract

Italy, which had held the Dodecanese islands since 1912, began rapidly militarizing them from the mid-1930s onwards, establishing a large naval and air base on Leros Island and creating a military fortification very close to the Anatolian coast. Italian leader Mussolini's 1934 speech, in which he stated that Italy's historical ambitions were in Asia and Africa, was perceived by Türkiye as a direct threat. Italy's increasing revisionist threats from the Mediterranean and the Dodecanese Islands have made the security of Western Anatolia a primary strategic priority in Turkey's defense doctrine. This situation forced the Turkish Air Force to develop a modern air force in Western Anatolia and pursue a balancing strategy against a possible Italian attack.

This study is based on a document analysis of academic literature concerning the period before World War II. The main objective of this article is to evaluate the multifaceted procurement policy pursued by the Turkish Air Force between 1935 and 1939 to enhance its defense capabilities in Western Anatolia. This study examines the balance mechanism Turkey has established among different countries such as the UK, France, the USA, and Germany in its aircraft purchases, and the strategic moves it has made without being dependent on a single focus, thus highlighting the importance of Turkish air strategy.

Keywords: Western Anatolia, Balance of Power Strategy, Air Defense, World War II, Turkish Air Force.

Giriş

Türkiye ile İtalya arasında 1928 yılında imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın 1932 yılında bir protokol ile süreci uzatılmıştır. Bu da her iki ülke ilişkilerine bir yumuşama getirmiştir. Ancak Mussolini'nin 19 Mart 1934 tarihinde Faşist Kongresi'nde, "İtalya'nın tarihsel emelleri, ona kolay ulaşım yollarıyla bağlı, Asya ve *Afrikada'dır.*" sözlerini sarf etmesi Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır.¹

1935 yılına gelindiğinde İtalya'nın Türkiye ve Yunanistan'a ittifak yapma önerisini Türkiye, İtalya'nın Balkan Paketi'ni işlemez hale getirerek Balkan devletlerini birbirine düşürme amacı taşıdığını düşünerek reddetmiştir.² 1936 yılına gelindiğinde ise İtalya tarafından Habeşistan işgal edilmişti. Bu olay Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesindeki kuvvet dengesinin yapısında önemli bir değişiklik meydana getirmişti. Bunda İtalya'nın Habeşistan'ı güçlü bir donanma ile ele geçirmesinin etkisi olmuştur. İtalya'nın Akdeniz'de güçlü bir donanma ile ortaya çıkması, XIX. yüzyıl boyunca Akdeniz'de hâkim olan tek kuvvet İngiltere'yi Türkiye ile yakınlaştırdı.³ Öyle ki İngiliz ve Türk donanmaları Ege açıklarında zaman zaman birlikte seyretmişlerdir.⁴ Bu dönemde Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan'ın İtalya tarafından saldırıya uğraması durumunda İngiltere'nin kendilerine askeri yardımda bulunacağına dair güvence vermesi ile Ocak 1936 yılında tarihte "*Akdeniz Paketi*" veya "*Akdeniz İttifakı*" adı verilen bir güvenceyi kabul ettiklerini açıklamışlardır.⁵

İtalya, Oniki Ada'da askeri önlemler almış, hava ve denizaltı üsleri kurmuştur. Aynı zamanda hava üsleri ile İngiliz donanmasını Orta Akdeniz'de tehdit altında tutmuştur.⁶ İtalya'nın bu tutumu Türkiye'nin endişesini arttırmış ve Türkiye 1936 yılında, Lozan ile kurulan Boğazlara ait egemenlik hükümlerinin değiştirilmesini talep etmiştir. Bu talebin ardından gerçekleşen Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile de Boğazlar üzerinde egemenlik haklarını tam olarak sağlamış, silahsızlandırılmış bölgelere asker sokma hakkına sahip olmuştur.⁷ Boğazların yeni statüsünün İngiltere tarafından da kabul edilmesi, Türkiye'nin uluslar arası arenada stratejisini değiştirmesine yol açmıştır.⁸ 1937 yılına gelindiğinde de Almanya, İtalya ve Arnavutluk'un katılmadığı,⁹ 10-11 Eylül tarihleri arasında Nyon'da

- 1 İsmail Soysal, "Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi (1934-1937)", *Belleten*, sayı 177, (1982), 100-101.
- 2 E. Semih Yalçın ve diğerleri, *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2004), 364-365.
- 3 Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, (İstanbul: Alkım Yayınları, 2005), 47-48.
- 4 Hazal Papuççular, "İki Savaş Arası Dönem Türk Dış ve Güvenlik Politikasında Oniki Ada, 1923-1939", *History Studies*, volume 9, Issue 5 (December 2017): 149.
- 5 E. Semih Yalçın, *Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti*, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2007), 236; Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, s. 341; Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2007), 104.
- 6 Soysal, "Türkiye'nin Batı İttifakına", 118.
- 7 *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2007), 449.
- 8 İmren Aydın, Hikmet Zeki Kapıcı, "İki Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Türkiye'nin Aldığı İç Politika Tedbirleri (1 Eylül 1939- 18 Ocak 1940)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLV*, (2018/2): 114.
- 9 Konferansta, İngiltere, Sovyetler Birliği, Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, Mısır, Bulgaristan ve Romanya Dışişleri Bakanlığı hazır bulunmuştur. Bkz. Soysal, "Türkiye'nin Batı İttifakına", 148.

bir konferans gerçekleştirilmiştir. Konferans, Akdeniz’de yaşanan korsanlık olaylarının önlenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu olaylarda İtalya’nın rolü olduğu iddia edilmiştir. Konferansta İngiltere ve Fransa Türkiye tarafından desteklenmiştir.¹⁰

İtalya tarafından sürekli olarak tekrarlanan “Mare Nostrum” (Bizim Deniz) ifadeleri, Türk sahillerine çok yakın bulunan adalardaki hazırlık, Türkiye’nin kaygısını arttırmaktaydı. Bu dönemde Türkiye Faşist İtalya’yı en büyük tehlike olarak görmekteydi.¹¹

Böylece Türkiye, yaklaşan küresel fırtınanın ortasında hem modern mühimmatı temin etmek hem de hiçbir bloğun doğrudan parçası olmamak üzerine kurulu bir strateji uygulamasına sebep olmuştur.

1.Tedarik Diplomasisi: Silahlanırken Tarafsız Kalmak

1.1.Türkiye-İngiltere Stratejik Ortaklık

Montreux görüşmeleri sırasında başlayan Türk-İngiliz yakınlaşması, Akdeniz’in güvenliği konusunda yapılan 1937 tarihli Nyon ve Cenevre Antlaşmaları ile daha da güçlenmiştir.¹² 1938 yılında Almanya’nın Türkiye üzerindeki ekonomik nüfuzunu devam ettirmesi üzerine İngiltere, Türkiye’ye 27 Mayıs 1938 tarihinde 10 milyon sterlinlik kredi açılmasını öngörerek bir tedbir almıştır.¹³ 1939 yılına gelindiğinde İtalya’nın Arnavutluk topraklarını işgale başlaması ile Mussolini’nin yayılma ve genişleme emelleri sonucunda Türkiye ve İngiltere arasında 12 Mayıs 1939 tarihinde deklarasyon yayımlanmıştır. 19 Ekim 1939 tarihinde de Türkiye, İngiltere, Fransa arasında imzalanan karşılıklı yardım antlaşması ile Türk-İngiliz iş birliği uzun süre devam etmiştir.¹⁴ Anlaşma ile devletler Akdeniz ve Balkanlar’da güvenliğin kurulmasının gerekliliğini ilan etmişlerdir.¹⁵

Askeri işbirliği esasına dayalı atılan diplomatik girişimin ardından sıra askeri tedbirlerin alınmasına gelmişti. Özellikle Avrupa merkezli ve çıkması an meselesi olan savaşın ilk etapta Türkiye’nin Batı coğrafyasını tehlikeye sokması Haziran 1939’dan itibaren Türk Genelkurmayı yoğun bir faaliyet içerisine sokmuştu.¹⁶ Bu nedenle 1939 yılında İngiliz askeri heyetinin havadan gelebilecek muhtemel saldırı yönündeki uyarıları ve buna bağlı olarak Türk Genelkurmayı ile ilgili görüşmeler ve yazışmalar gerçekleştirilmiştir.¹⁷ 1939 Haziran ayında Türkiye ve İngiltere arasındaki müzakereler esnasında tutulan tutanaklar ve İngiliz heyetine gönderilen muhtıraların ilginç olduğu bazı hususlar üzerinde şöyle durulmaktadır: “Birincisi, Türk ittifakına verilen önemi ve Türk tarafının elini göstermeme çabalarını sergilemektedirler. İkincisi, Sovyetler halen İngilizlerce Türkiye’ye çok yakın görülmektedirler. Üçüncüsü, bu muhtıralar İngiltere’nin modern bir savaşa ne denli

10 Yalçın, *Atatürk’ün Milli Dış*, 262.

11 Selim Deringil, *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşında Türkiye’nin Dış Politikası*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994), 6.

12 *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 449-450.

13 Yalçın, *Atatürk’ün Milli Dış*, 238.

14 Yalçın, *Atatürk’ün Milli Dış*, 238.

15 *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, 450.

16 Ceyda Tuna Kocaoğlu, “II. Dünya Savaşı Öncesi Trakya, Boğazlar ve Batı Anadolu’nun Güvenliği Meselesi ve Askeri Tedbirler”, *Bilge Strateji*, cilt 13, sayı 23, (Bahar 2022): 56.

17 Kocaoğlu, “II. Dünya Savaşı”, 60.

*hazırlıksız olduğunu ortaya koymaktadır.*¹⁸

İngiltere'ye göre Türkiye'nin bir müttefik olarak müdahalesi ilk andan itibaren müttefiklerin Akdeniz'deki konumunu önemli ölçüde güçlendirecektir. Fakat Türk kurmayları, İngiliz kurmaylarının askeri görüşmeler sırasında kendilerine yönelttikleri sorulara “ayrıntılara inmeyen” cevaplar vermişlerdir. Özellikle stratejik ve lojistik konularda somut bilgiler vermekten kaçınmışlardır. Bu tutumun altında yatan sebep Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanlara verilen bilgi ve yetkilerin yarattığı olumsuz sonuçlardır.¹⁹

Alman hava taarruzuna maruz kalınmasından endişe duyan Türk Genelkurmayı, İngiltere'den uçak siparişlerinde bulunmak üzere harekete geçmiş olup 1939 yılında ise uçakları İngiltere'den elde etme teşebbüslerini arttırmıştır.²⁰ Bir yandan İngiliz Büyükelçisi, Birleşik Krallık Hava Bakanlığı'na göndermiş olduğu telgrafta Türk Dışişleri Bakanı tarafından, saldırı olması durumunda Türkiye'nin Akdeniz'deki Büyük Britanya'ya gerekli olan her türlü desteği vereceği taahhüt edilmekteydi. Bu desteğin sonucu olarak da sipariş edildikten sonraki altı ay içerisinde İngilizlerin uçakları teslim etmesi gerekmekteydi.²¹ Nitekim Alman ve İtalyan kuvvetleri Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'yı alt edip Bulgaristan üzerinden ortak bir saldırıda bulunurlarsa Türkiye sınırlarından çekilmek zorunda kalabilir, ama İstanbul Boğazı –Marmara- Çanakkale Boğazı hattında neredeyse süresiz bir savunma mümkün olacaktır.²²

1939 yılında Türk Hava Kuvvetlerinin modernize edilmesi ve genişletme planı çerçevesinde İngiltere'den gelen uçaklar; 5 adet Avro Anson ulaştırma uçağı, 29 adet Fairey Battle bombardıman uçağı, 1 adet F. Battle hedef çekme uçağı, 35 adet Blenheim Mark-1 uçağı, 2 adet Hurricane Mark-1 uçağı, 72 adet Spitfire Mark-1 uçağı idi.²³

1.2. Türkiye-Fransa Kısa Süreli İttifak

Türkiye ile Fransa arasında 23 Haziran 1939 tarihinde İngiltere ile yapılanla aynı nitelikte bir Deklerasyon imzalanmıştır. Buna göre her iki devlet, “*Akdeniz bölgesinde savaşa yol açabilecek bir saldırı halinde etkili bir şekilde işbirliği yapmaya ve birbirlerine her türlü yardımda bulunmaya hazırlanacaklardı.*”²⁴ Türkiye, İngiltere'nin yanı sıra Fransa'yı da kendi açısından bir silah deposu olarak görmekteydi.²⁵

18 Deringil, *Denge Oyunu*, 76; İngiliz askeri heyetleri ile yapılan görüşmeler ve alınan tedbirler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüsnü Özlü, “Arşiv Belgelerine Göre, İkinci Dünya Savaşı'nda İzmir ve Trakya'nın Savunmasına Yönelik Türk-İngiliz Heyetlerinin Görüşmeleri Ve Alınan Önlemler”, ÇTTAD, X23, (2011/Güz): 73-91.

19 Deringil, *Denge Oyunu*, 77.

20 Uçak siparişleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Nihan Eyüboğlu Erdem, İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye'nin Hava Savunmasını Güçlendirmek İçin İngiltere'den Talep Ettiği Askeri Yardımlar (1936-1939)”, *Journal of Anglo-Turkish Relations* Volume 3 Number 2 (June 2022): 140.

21 Erdem, “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde”, 129.

22 Deringil, *Denge Oyunu*, 77.

23 Kürşat Kolsuz, “II. Dünya Harbi Arifesinde Türkiye'nin Hava Harp Politikaları”, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi (ATAD)*, cilt 3, sayı 2, (Yıl:2020): 43.

24 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1995)*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995), 593.

25 Kolsuz, “II. Dünya Harbi”, 43.

Fransa ile Türkiye, 19 Ekim 1939 tarihinde Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında işbirliğini öngören karşılıklı yardım anlaşması imzalamıştır.²⁶ Anlaşmanın birinci maddesinde belirtilen “*Fransa ve Birleşik Krallık Hükümetleri, aşağıdaki 2. Maddede öngörülen savaş gereçleri teslimini karşılamak üzere, Türkiye’ye 25 milyon Sterlinlik bir kredi açmaktadırlar. Fransa ve Birleşik Krallık Hükümetleri’nin gene bu amaçla Türkiye’nin emrinde tutacakları daha önce bildirdikleri 465 milyon Franklık kredi ile 10 milyon Sterlinlik kredi bu paranın içine girmektedir. Yukarıda anılan kredi yirmi yılda ödenecek ve %4 faizli olacaktır.*” ifadesine istinaden Spitfire, Hurricane ve M.S.406 uçak modellerinden talep edilmiştir.²⁷

Öte yandan Fransa, Türkiye ile ilişkilerde İngiltere’nin gölgesinde kalırken, daha savaşın ilk haftalarında Fransa’nın çöküşü Türkiye’de şaşkınlık ve kızgınlığa neden olmuştur.²⁸ Nitekim savaş öncesi dönemde pilotların eğitiminde Fransız eğitim tarzı benimsenirken sonrasında Fransızların yerini İngiltere almış idi.²⁹ Bu da Türk hava kuvvetlerini zayıf Fransız kuvvetleri yerine İngiltere’ye yönelmesine sevk ederek hava kuvvetlerinin güçlendirilmesi açısından önlem almasını sağlamıştır.

1.3. Türkiye-ABD: Modernizasyonun Yeni Rotası

Türkiye’de 1930’lu yıllara gelindiğinde Hava Harp Sanayii bağlamında kurulan fabrikaların bir kısmının kapanması, bir kısmının da üretimlerinin düşmesi, ithalat rakamlarının da yükselmesi sonucunda dış pazara yönelik bağımlılığı artırmıştır. Aynı zamanda silah tedarikçilerinin çeşitlenmeye başlamasıyla savaş öncesi dönemde ABD’den de harp uçaklarının satın alınması yoluna gidilmiştir.³⁰

1937 yılına gelindiğinde ABD’den 20 Martin tipi bombardıman uçağı satın alınarak Türk Hava Kuvvetlerine katılmıştır.³¹ ABD’den alınan bombardıman uçakları İstanbul ile Eskişehir’de konuşlandırılmıştır.³² Yine ABD’ye bu dönemde 40 ABD yapımı bombardıman uçağının siparişi de verilmiştir.³³ 1937 yılında Türk Hava Kuvvetlerinin ihtiyaç bütçesi 4 milyon lira olarak belirlenmiştir. Yurt içi ve yurt dışı hava araç ve gereçlerinin giderleri bu bütçeden karşılanmıştır. 1935-1939 yılları arasında Türkiye ABD’den 40 tane avcı uçağı, 95 tane uçak yedek parçası satın almıştır.³⁴

Türkiye’nin ABD’den uçak ve uçak malzemeleri talebinde bulunması, İngiltere ve Fransa yerine ABD’ye yönelmesi, İtalya ve Almanya’nın muhtemel tepkisini önlemeye yönelik idi. Bu dönemde ABD, Avrupa siyasetinin dışında ve üstünde bir konumda yer almaktaydı. Bununla Türkiye’nin aktif tarafsızlık politikasına yönelik tehditleri en aza indirmek amaçlanmıştır.³⁵

26 Yalçın, *Türk İnkılâp Tarihi*, 382.

27 Hüsnü Ufuk Aydın, *Türk Hava Kuvvetleri’nde Pervaneli Av/Av-Bombardıman Uçakları (1911-1951)*, (Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi, 2021), 37-38.

28 Deringil, *Denge Oyunu*, 106-107.

29 Kolsuz, “II. Dünya Harbi”, 44.

30 Kolsuz, “II. Dünya Harbi”, 34-35.

31 Deringil, *Denge Oyunu*, 33.

32 Kolsuz, “II. Dünya Harbi”, 35.

33 Kolsuz, “II. Dünya Harbi”, 36.

34 Kolsuz, “II. Dünya Harbi”, 37.

35 Kolsuz, “II. Dünya Harbi”, 37-38.

1.4. Türkiye ve Almanya İşbirliği

1936 yılında imzalanan Montreux Boğazlar sözleşmesi ile Türkiye'nin İngiltere'ye yaklaşması Almanya'nın hoşuna gitmemiştir.³⁶ Almanya, Türkiye üzerindeki iktisadî nüfuzunu kullanarak Türkiye'nin hem Sovyet hem de İngiltere ile arasında gerginlik yaratma çabasına girerek,³⁷ Türkiye'yi Batılılardan ayırıp Berlin-Roma Mihveri'ne çekmek istemiştir.³⁸

1937 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Almanya'dan da uçak temininde bulunduğu görülmektedir. Böylece 1937 yılında Türk Hava Kuvvetleri'ne katılan uçaklar içerisinde Almanya'dan 10 çağdaş Heinkel bombardıman uçağı alınmış idi. Türkiye 1937 yılında 131 uçağa sahip olup bu sayıyı 1938 yılında 300'e çıkarmayı amaçlamıştır.³⁹

İngiliz istihbaratının edindiği bilgiye göre Almanya, Krupp firmasına, bombardıman uçağı, bombardıman topu ile birlikte tek kişilik Heinkel uçağı, mühendisler, hava limanı ekipmanı, personel eğitmenlerini tedarik etmek amacıyla 10 yıllık bir programı Türkiye'ye teklif etmesi için yetki vermiştir. Bunun üzerine İngiltere Almanya'nın teklifinden endişe duyarak Türklere istedikleri gibi en az 450 k.p.h. performansına sahip bir makine temin edinceye kadar ve "Hurricane" üretimi için kendilerine lisans verilmesi kesinleşinceye dek P.Z.L. tek kişilik uçağının yapımının devam etmesine karar vermiştir.⁴⁰ Savaşın her iki taraftan silah temin edilmesi, Türk diplomasisinin en büyük başarılarından biri idi.⁴¹ Bu şekilde Türkiye bir yandan müttefiklerle ittifak kurarken, diğer yandan Almanya ile ticari ve askeri bağlarını koparmamıştır. Nitekim Almanya, İngiltere'nin Türkiye'ye 10 milyon sterlinlik açmış olduğu krediden hemen sonra kendisi de Türkiye için 150 milyon marklık bir krediyi açmıştır. Bununla hem İngiltere hem de Almanya, Türkiye'yi yanlarına çekme çabasına girmişlerdir. Ancak Türkiye bu dönemde, İngiltere'ye yakın görünmekle beraber hiçbir gruba tam olarak bağlanmayarak tarafsız bir politika izlemiştir.⁴²

2. Türk Hava Stratejisinin Önemi

Türkiye, yaklaşık altı yıl süren ve dünyayı ateş çemberi içerisinde bırakan İkinci Dünya Savaşı öncesinden itibaren, savaşın dışında tarafsız kalmayı amaç edinmiş ve buna göre bir dış politika izlemiştir. Fakat Türkiye'nin jeopolitik konumu ve öneminden dolayı Mihver ve Müttefik devletler tarafından kendi yanlarında savaşa sokabilmek için büyük bir gayret göstermişler ve her türlü baskıda bulunmuşlardır. Üstelik toprak vaadinde bile bulunmuşlardır.⁴³ Savaş öncesinde Türkiye, yürüttüğü savunma ve dış politika stratejisi sayesinde gerek askeri hazırlıkta gerekse diplomatik çerçevede göstermiş olduğu kusursuz başarı ile büyük yıkımın dışında kalmayı başarmıştır.

36 Armaoğlu, 20. Yüzyıl, 352.

37 Yalçın, Türk İnkılâp Tarihi, 368.

38 Armaoğlu, 20. Yüzyıl, 353.

39 Deringil, Denge Oyunu, 33.

40 Erdem, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde", 136.

41 Deringil, Denge Oyunu, 170.

42 Yalçın, Atatürk'ün Milli Dış, s.238.

43 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, 460.

Bu dönemde Türkiye, İtalya'nın Oniki Ada'daki tutumuna tepki göstermiş olup, dış politikasını ve savunma stratejisini Oniki Ada'daki duruma göre planlamaya başlamıştır. Tüm bu süreçte gözünü Batı Anadolu'nun güvenliğine çevirmiştir.⁴⁴ İtalya için hayat sahası olarak algılanan Akdeniz, Türkiye için de millî bir güvenlik sahası olarak görülmekteydi.⁴⁵ Batı Anadolu'nun güvenliği meselesi Türkiye'den başka müttefik devletlerden özellikle İngiltere'nin kaygılarını da önemli ölçüde arttırmıştı.⁴⁶ Bu bağlamda Türkiye, İtalya tehdidine karşı denge ve savunma ihtiyacını gidermek amacıyla İngiltere ve Fransa ile yakınlaşmıştı.⁴⁷ Ancak ittifakın kendisini savaşa çekmesini engellemek adına Türkiye, antlaşmaya eklettiği 2 Nolu protokol, "Sovyetler Birliği ile silahlı bir çatışmaya sürükleyecek olursa, ittifak işlemeyecekti"⁴⁸ ve "Akdeniz bölgesinde olası bir tehlikeye karşı İngiltere'ye vereceği desteği, İngiltere'den talep edeceği uçak siparişlerinin istediği tarihte kendisine verilmesi şartına bağlaması"⁴⁹ ile güvenliğini uluslar arası taahhütlerle sağlama almıştır. Nitekim Türkiye savaşa giden süreçte, özellikle savaş ihtimali karşısında doğrudan savaşa girmeyi öngören düzenlemelerden uzak durmuştur. Bu durumda sadece karşılıklı saldırmazlık ve güvenlik taahhütleri barındıran antlaşmalar yapmakla yetinmiştir. Böylece Avrupa'da ortaya çıkan bloklaşmalara dâhil olmadan Türkiye'nin sınırlarının güvenliğini teminat altına alma gayretinde bulunmuştur.⁵⁰

Hava kuvvetlerinin modernizasyonu, bu stratejik dengenin askeri kanadını oluşturmuştur. Batı Anadolu hava sahasını İtalyan tehdidine karşı korumak isteyen Türk Hava Kuvvetleri, uçak tedarikinde tek bir ülkeye bağlı kalmamayı tercih ederek bir "*denge stratejisi*" izlemiştir. Bu bakımdan envanterine, başta İngiltere olmak üzere, Fransa, Almanya ve ABD'den de uçaklar dâhil etmiştir. Fakat Türk Hava Kuvvetleri, hava savunma kapasitesini artırmaya yönelik gerçekleştirilen hava savunma sistemleri ve silahlanma tedarik sürecinin bir kısmını gizli olarak yürütmüştür. Özellikle İngiltere, Fransa, ABD yapımı uçak, radar ve mühimmatın stoklanması, Almanya'nın Ege Denizi'nde hâkim askeri konumu bakımından bir tehdit unsuru olarak değerlendirme potansiyeli taşımakta idi. Bununla Türkiye, savaş öncesi olabildiğince tarafsız bir siyaset izlediğine dair bir görünüm vermeye çalışmıştır.⁵¹

Türk Hava Kuvvetleri, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Batı Anadolu'da uygulamış olduğu hava savunma ve denge stratejisi ile farklı devletlerden uçaklar elde edebilmiş, savaşın en kritik yıllarında stratejik bir boşluk bırakmayarak, caydırıcılığını koruyarak ülkeyi felaketin dışında tutmayı başarmıştır.

44 Papuççular, "İki Savaş Arası", 148.

45 Sabit Çetin, İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Ordusu: Aktif Tarafsızlık Siyaseti Çerçevesinde Askerî Hazırlıklar, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014), 143-145.

46 Kocaoğlu, "II. Dünya Savaşı", 49.

47 Çetin, İkinci Dünya Savaşı'nda, 145.

48 Armaoğlu, 20. Yüzyıl, 357-358.

49 Erdem, "İkinci Dünya Savaşı Öncesinde", 129.

50 Çetin, İkinci Dünya Savaşı'nda, 143.

51 Kolsuz, "II. Dünya Harbi", 35.

Sonuç

Batı Anadolu, İkinci Dünya Savaşı öncesinde revizyonist güçlerin özellikle İtalya'nın Oniki Ada üzerinden oluşturduğu tehdidin merkezinde yer alırken, Türk hava kuvvetleri, hava savunması bakımından eksikliklerini stratejik bir denge politikasıyla ikame etmiştir. Bunda Batılı devletlerle yapmış olduğu karşılıklı “askeri yardım” içeren antlaşmalar etkili olmuştur. Böylece antlaşmalar gereği devletlerden temin ettiği modern uçaklar sayesinde Türk hava kuvvetleri güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken tek bir devlete bağlı kalmayıp şartlara uygun olarak birkaç devletten hava savunması için gerekli uçak veya bununla ilgili teçhizatı da envanterine katma yolunu seçmiştir. Bu tercihte ise dengeli bir politika takip etmiştir.

İkinci Dünya Savaşının arifesinde Türk hava kuvvetlerinin uygulamış olduğu bu strateji, sadece askeri hazırlık değil, çok boyutlu bir “aktif tarafsızlık” politikasının teknik yansıması olmuştur. Türk Hava Kuvvetleri, savaş öncesinde Batı Anadolu ekseninde coğrafi avantajı, esnek ittifak potansiyelini ve stratejik caydırıcılığı birleştirerek Türkiye'yi savaşın yıkıcı etkilerinden uzak tutma gayretini göstermiş bunda da başarılı olmuştur. Bu “denge stratejisi” Türk askeri doktrininin en zorlu şartlar altında bile ne denli pragmatik ve koruyucu bir refleks geliştirdiğinin tarihi bir vesikasıdır.

Kaynakça

- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2005.
- Aydın İmren, Kapıcı. Hikmet Zeki. “İki Dünya Savaşı’na Giriş Sürecinde Türkiye’nin Aldığı İç Politika Tedbirleri (1 Eylül 1939- 18 Ocak 1940)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLV*, (2018/2): 109-130.
- Aydiner, Hüsnü Ufuk. *Türk Hava Kuvvetleri’nde Pervaneli Av/Av-Bombardıman Uçakları (1911-1951)*, Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi, 2021.
- Çetin, Sabit. İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Ordusu: Aktif Tarafsızlık Siyaseti Çerçevesinde Askerî Hazırlıklar, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014.
- Deringil, Selim. *Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşında Türkiye’nin Dış Politikası*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Erdem, Nihan Eyüboğlu. “İkinci Dünya Savaşı Öncesinde Türkiye’nin Hava Savunmasını Güçlendirmek İçin İngiltere’den Talep Ettiği Askeri Yardımlar (1936-1939)”, *Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 (June 2022)*:125-155.
- Kocaoğlu, Ceyda Tuna. “II. Dünya Savaşı Öncesi Trakya, Boğazlar ve Batı Anadolu’nun Güvenliği Meselesi ve Askeri Tedbirler”, *Bilge Strateji*, cilt 13, sayı 23, (Bahar 2022): 49-74.
- Kolsuz, Kürşat. “II. Dünya Harbi Arifesinde Türkiye’nin Hava Harp Politikaları”, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi (ATAD)*, cilt 3, sayı 2, (2020): 30-46.
- Özlu, Hüsnü. “Arşiv Belgelerine Göre, İkinci Dünya Savaşı’nda İzmir ve Trakya’nın Savunmasına Yönelik Türk-İngiliz Heyetlerinin Görüşmeleri Ve Alınan Önlemler”,

ÇTTAD, X23, (2011/Güz): 73-91.

Papuççular, Hazal. “İki Savaş Arası Dönem Türk Dış ve Güvenlik Politikasında Oniki Ada, 1923-1939”, *History Studies*, volume 9, issue 5 (December 2017): 143-154.

Sander, Oral. *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.

Soysal, İsmail. “Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi (1934-1937)”, *Bellekten*, sayı 177, (1982): 95-155.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2007.

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih (1789-1995)*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

Yalçın, E. Semih, Turan, Mustafa, Ekincikli Mustafa, Aksoy, İlhan, Gedikli, Şarika. *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2004.

Yalçın, E. Semih. *Atatürk’ün Milli Dış Siyaseti*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2007.